

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Кримінального кодексу України

1. Обґрунтування необхідності ухвалення акта

Необхідність розробки й ухвалення нового Кримінального кодексу України (КК) обумовлена насамперед серйозними вадами чинного КК, які не дозволяють йому надалі ефективно виконувати своє завдання – забезпечувати людину, суспільство, державу та міжнародний правопорядок від кримінальних правопорушень.

1. КК 2001 року побудовано на концепції «мета виправдовує засоби», і багато його положень ігнорують необхідність поваги до прав людини та людської гідності. Чинний КК розроблявся і був прийнятий в роки становлення новітньої і незвичної у пострадянський час політичної системи, розвитку «дикого капіталізму» й олігархічної економіки, значних соціальних проблем, молодій Конституції і ще нерозвинутого законодавства, коли з верховенством права (правовладдям) були обізнані лише одиниці. Тому цей Кодекс часто передбачає кримінальне покарання за правопорушення, які за своїм змістом не є кримінальними (наприклад, необережне легке тілесне ушкодження – статті 181, 270–275, 283, 323, 326, 327, 381, погроза спричинити нетяжку шкоду – статті 174, 244, 303, 345, 345-1, 346, 386, поява на робочому місці у стані алкогольного сп'яніння – ст. 389-2 КК, злісна непокора вимогам адміністрації – ст. 391 КК), або відповідальність свавільно встановлено за діяння, які не заборонені законом (як-от поведінка, що «суперечить інтересам служби», або зберігання порнографічних предметів чи зброї).

Сьогоднішня Україна кров'ю виборює свою незалежність і прагне стати справді демократичною, правовою державою, в якій усі люди будуть вільними і рівними у своїй гідності та правах. Конституційно закріпленим деклараціям давно настав час надати справжнє життя.

Новий КК вимагає поваги до людської гідності і передбачає кримінальну відповідальність виключно за суспільно небезпечні дії і бездіяльність, що прямо заборонені Конституцією та законами України. Він не обмежує права і свободи людини та громадянина, гарантовані Конституцією України, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, іншими міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а забезпечує їх.

2. Чинний КК суперечить ідеї *ultima ratio*, згідно з якою кримінальний закон є крайнім засобом протидії негативним суспільним явищам. Кримінальне законодавство сприймається політиками як основний засіб боротьби з негативними суспільними явищами будь-якого характеру. Свідченням цього є, зокрема, той факт, що Особливу частину КК до тих 339 статей, які були в ній на день ухвалення Кодексу 25 років тому, доповнено ще 111 новими статтями. Замість розробки дієвих політичних, соціально-економічних та інших належних засобів вирішення суспільних проблем

ухвалюються рішення про криміналізацію нових діянь або встановлення більш суворих покарань, ніби так можна вирішити ці проблеми. Яскраві приклади – криміналізація незаконного обігу дисків для лазерних систем зчитування (ст. 203-1), порушення порядку ведення бази даних про вкладників (ст. 220-1), приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232-2), пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства (ст. 270-1), перешкоджання діяльності певних державних органів (статті 351-1, 351-2), образа честі і гідності військовослужбовця (ст. 435-1) або посилення покарання за самовільне залишення місця служби військовослужбовцями (статті 407, 408) – без врахування причин цих явищ і без розроблення запобіжних заходів соціального, організаційного та іншого характеру.

Проект КК враховує, що керуючись повагою до прав людини і принципом економії кари, держава впливатиме на негативні суспільні явища за допомогою більш м'яких засобів примусового характеру (дисциплінарна, адміністративна відповідальність, цивільна конфіскація необґрунтованих активів тощо), а також ефективних стимулів, заходів переконання, освіти та виховання.

3. Чинний КК недостатньо враховує нові реалії у стані, динаміці та структурі національної і транскордонної злочинності, а також міжнародні зобов'язання України і пріоритети європейської кримінально-правової політики.

Положення чинного КК у частині визначення складів кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, довкілля, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, у сфері забезпечення призову та мобілізації, військових та інших кримінальних правопорушень недостатньо враховують кризу глобальної системи міжнародної безпеки та потреби воєнного часу.

Окремі положення КК явно суперечать вимогам ратифікованих Україною міжнародних договорів (як-от Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності і трьох протоколів до неї або Конвенції ООН проти корупції). Україна досі не ратифікувала низку конвенцій Ради Європи (про компенсацію жертвам насильницьких злочинів, про торгівлю людськими органами, про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями та довкіллям тощо), попри підписання їх, а низку інших ще не підписала. Не проводиться аудит відповідності КК положенням договорів у межах ООН, Ради Європи, МВФ та інших міжнародних організацій – за умовчанням вважається, що всі положення КК відповідають цим договорам, хоча насправді це не так.

КК країни – кандидата в члени ЄС все ще не адаптовано до директив, інших актів ЄС, що стосуються кримінального права, та відповідних рішень Суду Справедливості (European Court of Justice).

На відміну від чинного КК, усі положення проекту КК вже приведено у відповідність до ратифікованих Україною міжнародних договорів, рішень ЄСПЛ щодо України, а також *acquis communautaire* ЄС.

Також у проекті КК враховано помилки законотворення воєнного часу.

4. Чинний КК втратив системність. Це сталося через істотний відрив практики законотворення від наукової правничої діяльності. Наприклад, у КК одночасно існують десять статей про умисне вбивство, кілька десятків статей про умисні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, погрозу вбивством, викрадення, знищення чужого майна тощо. Відмінність між цими статтями є несуттєвою, а тому потреба у такому дублюванні відсутня.

Для однакових за характером діянь передбачено різні кваліфікуючі ознаки або такі ознаки для одних діянь передбачено, а для інших аналогічних діянь – ні. Загалом законодавча техніка чинного КК не витримує критики.

Крім того, прикладами спорадичності, розбалансованості КК є різне визначення в диспозиціях і санкціях його статей розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян або те, що кримінальні проступки виокремлено не за критерієм тяжкості кримінальних правопорушень, а шляхом механічного перейменування у них близько сотні злочинів різного ступеня тяжкості.

Усі ці негативні факти значною мірою стали можливими через відсутність механізмів захисту КК від свавільного вирішення політичних питань або питань економічної конкуренції («Закон Савченко», декриміналізація і знову криміналізація товарної контрабанди тощо), через ігнорування необхідності побудови КК на міцному науковому ґрунті і з попереднім публічним обговоренням будь-яких змін до нього.

Проект КК є системним, лаконічним і точним в описі складів кримінальних правопорушень, оскільки заснований на результатах наукових досліджень правників, економістів, соціологів тощо.

Він не лише містить перелік принципів, на яких ґрунтуються всі інші його положення, а й передбачає обов'язок державних інституцій перманентно слідувати цим принципам – і при внесенні змін до КК, і при застосуванні його положень.

У цьому зв'язку важливими правовими подіями стануть обов'язкове проведення кримінологічної експертизи проєктів законів про внесення змін до кримінального, кримінального процесуального та суміжного законодавства України (п. 2.8 Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), а також запровадження моніторингу наукових результатів у захищених дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права (постанова Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2024 року № 152).

5. Чинний КК став непередбачуваним законом. За час дії КК до нього внесено близько 1 500 змін, при цьому майже до трьохсот статей – багаторазово (до п'ятнадцяти разів). Десятки разів закони про внесення змін до КК вступали в дію прямо в день їх опублікування, тобто ще за півдобы до офіційного оприлюднення, а в більшості випадків – наступного дня після опублікування, коли адресати цих законів ще не встигали усвідомити не лише їхній зміст, а навіть сам факт нового законодавчого регулювання.

Доказами загалом юридичної невизначеності чинного КК є відсутність уніфікованої термінології (глосарію) і неузгодженість вживаних у ньому термінів з тими, що вживаються в інших законах, а також надзвичайно широке застосування оціночних понять («грубе порушення», «істотна шкода», «значна шкода», «велика шкода», «інші тяжкі наслідки», «нещасні випадки з людьми», «особлива зухвалість», «інтереси служби», «знущання», «вплив» і «втручання», сотні інших).

Результатом цього є те, що за абсолютно однакових ситуацій до одних людей КК застосовується, до інших ні. Назва цьому явищу – «вибіркове застосування кримінального закону», а сприяють йому корупційні чинники або ж службова недбалість. Це, своєю чергою, стає причиною недовіри значної частини населення до правоохоронної і судової систем, що постійно підтверджується результатами національних опитувань.

Проект КК – майбутнього закону, який передбачає найбільш суворі правообмеження для людини, містить ясні і чіткі формулювання, і за допомогою необхідних запобіжників буде захищеним від швидких і необдуманих змін, буде стабільним та передбачуваним. Завдяки цьому кримінально-правова політика має стати плановою, зрозумілою, виваженою.

6. Чинний КК створює колізії з положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) та інших законів. Кілька десятків статей Особливої частини КК текстуально дублюються у статтях КУпАП, і з огляду на положення ст. 62 Конституції України («Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь») точно невідомо, який із цих кодексів необхідно обирати для застосування у тих чи інших схожих ситуаціях. Більше того, відповідальність за одне і те саме діяння одночасно може бути передбачена і КК, і КУпАП, і третім законом (як-от відповідальність за не виплату заробітної плати – ст. 175 КК, ст. 41 КУпАП і ст. 265 Кодексу законів про працю України).

Така ситуація в кожному випадку вчинення правопорушення надзвичайно ускладнює правову кваліфікацію. Наслідками цього є затягування досудового розслідування і судового розгляду справ, їх тривалий перегляд у судах апеляційної та касаційної інстанцій, створення стану безвідповідальності та відсутність єдності судової практики у відповідних справах.

Якщо Конституція України прямо розрізняє адміністративні правопорушення і злочини та відповідальність за них (п. 22 ч. 1 ст. 92) і передбачає, що «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення» (ст. 61), то й нові КК та Кодекс про адміністративні проступки мають бути взаємно узгоджені. Із проекту КК вилучено усі положення щодо діянь, які іншими законами визнаються адміністративними чи дисциплінарними правопорушеннями.

7. Санкції чинного КК є довільними та необґрунтованими. Вдається, ніби існує індивідуальний підхід мало не до кожного правопорушника, але насправді йдеться просто про хаос. Мало не половина кримінальних

правопорушень претендує на свою санкцію – загалом унікальних санкцій понад 500, а інші санкції також не є типовими. Чинний КК надає перевагу непропорційній кримінальній відповідальності – однаковій за різні за своєю тяжкістю діяння та різній за однакової. Санкції є неспівмірними із тяжкістю спричиненої шкоди.

Але право є цивілізованим засобом розв'язання конфліктів, має протистояти безпорядку і хаосу та бути антиподом державного свавілля; визначальною ознакою права є справедливість, а слово «закон» у свідомості людей завжди асоціюється з порядком.

Є сотні прикладів цього. Так, згідно з ч. 2 ст. 249 КК масове знищення тварин карається штрафом або позбавленням волі на строк до 3 років, а згідно з ч. 3 ст. 299 КК жорстоке поводження щодо двох тварин, – позбавленням волі на строк від 5 до 8 років; водночас необережне вбивство двох чи більше людей карається так само – позбавленням волі на строк від 5 до 8 років (ч. 2 ст. 119 КК).

Усі люди дуже чутливі до несправедливості, а тому покарання – як надто м'яке, так і надто суворе – не ресоціалізує, не виправляє... врешті не діє.

Проект КК передбачає лише кілька відмінних (залежно від тяжкості злочинів) типових санкцій за злочини і одну типову санкцію за кримінальні провини.

8. На відміну від демократичних держав світу, які вже давно відмовились від дихотомії «злочин – покарання», Україна все ще тримається традицій минулих століть, але чинний КК не враховує, що **саме лише покарання не здатне вирішити завдання цього Кодексу**. Хоча КК і передбачає окремі «інші заходи», заходи щодо юридичних осіб та обмежувальні заходи, вони не створюють систему зі зрозумілими ознаками і ефективно не застосовуються.

Для впливу на правопорушників у проекті КК втілено комплекси кримінально-правових засобів, які безпосередньо залежать від тяжкості і характеру кримінальних правопорушень та включають, крім покарання, також засоби пробації, судимість, обмежувальні та інші засоби безпеки, реституцію і компенсацію, конфіскацію майна, кримінально-правові засоби щодо юридичної особи. Зміст кожного з цих засобів є достатньо широким і враховує індивідуальність особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

9. Нарешті, реалізація положень чинного КК **фінансово обтяжлива для держави**. Впровадження проекту КК принесе позитивний економічний ефект (детальніше про це – в розділі «Фінансово-економічне обґрунтування» цієї Пояснювальної записки).

2. Мета та завдання законопроекту

Законопроект має на меті забезпечити сучасне кримінально-правове регулювання суспільних відносин між державою і особами, які вчиняють кримінальні правопорушення, а також зробити Кримінальний кодекс України сучасним, системним та якісним нормативним актом.

Проект забезпечує визнання кримінальними правопорушеннями суспільно небезпечних діянь, які спричиняють істотну шкоду інтересам людини, суспільства, держави і міжнародного правопорядку, та передбачає систему кримінально-правових засобів, застосування яких здатне відновити справедливість, реінтеграцію правопорушника у суспільство та запобігти вчиненню нових кримінальних правопорушень.

Завданнями проекту КК є:

1) **деадянізація філософії, методології та понятійного апарату кримінального закону.** Усунено концептуальні і термінологічні рудименти, що відображають пострадянську філософію, методологію і термінологію чинного КК, дотримання принципу *ultima ratio*, формування сучасного категоріального апарату та методології кримінального права як частини публічного права України, орієнтованого на дотримання принципу верховенства права у відносинах між державою і кримінальними правопорушниками, а також потерпілими особами, з урахуванням міжнародних зобов'язань України та нових реалій у стані, динаміці і структурі злочинності. Проект КК є повністю оригінальним документом та пропонує моделі та рішення, що не властиві кримінальному законодавству пострадянських держав;

2) **гармонізація з міжнародно-правовими зобов'язаннями України, правовими актами та практиками ЄС (*acquis communautaire*) у сфері протидії злочинності кримінально-правовими засобами.** Враховано положення міжнародних договорів, директив та інших актів ЄС, які встановлюють мінімальні правила щодо визначення ознак певних видів кримінальних правопорушень і санкцій за їх вчинення; забезпечено імплементацію положень *acquis communautaire* ЄС, що стосуються термінології, юрисдикції; узгоджено з європейськими стандартами кримінально-правові засоби протидії таким злочинам, як тероризм, торгівля людьми, сексуальна експлуатація жінок і дітей, незаконна торгівля наркотиками, відмивання грошей, корупція, підробка засобів платежу, злочини у сфері інформаційних технологій тощо;

3) **утвердження принципу верховенства права у змісті та формі КК, а також у практиці його застосування.** Обмеження свавільного втручання держави у права й свободи людини на основі поваги до її людської гідності забезпечується через закріплення і розкриття у проекті КК таких принципів – складників основоположного принципу верховенства права: законність, юридична визначеність, рівність перед законом та недискримінація, пропорційність, індивідуальність кримінальної відповідальності й гуманізм, однократність застосування покарання й інших кримінально-правових засобів та сумлінне виконання міжнародних зобов'язань. Зазначені принципи пронизують увесь текст КК і мають реальне регулятивне значення при тлумаченні, застосуванні та розвитку КК;

4) **убезпечення кримінально-правовими засобами людини, суспільства, держави та міжнародного правопорядку від злочинних посягань.** Зміст Спеціальної частини проекту КК визначено відповідно до зазначених

цінностей. Вона складається з восьми книг – кримінальні правопорушення проти: людини (Книга четверта); публічного здоров'я (Книга п'ята); економіки (Книга шоста); суспільства (Книга сьома); правосуддя (Книга восьма); держави та національної безпеки України (Книга дев'ята); порядку несення військової служби (Книга десята), а також злочини проти міжнародного правопорядку (Книга одинадцята);

5) **пріоритезація захисту прав потерпілої особи та визначення її ролі у механізмі правосуддя.** Забезпечено людиноцентричність законопроекту через акцент на гарантуванні права на доступ до механізмів правосуддя, на відшкодування шкоди, на захист від повторної віктимізації та інших прав, свобод і законних інтересів особи, потерпілої від вчинення кримінального правопорушення;

б) **підвищення стандартів правової визначеності.** Забезпечено доступність, стабільність, достатня чіткість, однозначність та передбачуваність приписів проекту КК. Терміни, що вживаються у КК, але визначені в інших актах, використовуються відповідно до їх нормативного визначення у цих актах, а специфічні кримінально-правові терміни визначаються у великому глосарії на початку проекту КК (якщо вони зустрічаються в різних розділах КК) та у мініглосаріях на початку того чи іншого розділу Спеціальної частини (якщо вони вживаються лише у статтях відповідного розділу);

7) **забезпечення відповідності юридичної форми проекту КК встановленим технічним вимогам.** Законопроект узгоджено з вимогами законодавчої техніки, визначеними Регламентом Верховної Ради України й Правилами оформлення проектів законів та основним вимогами законодавчої техніки (Методичні рекомендації), підготовленими Головним юридичним управлінням Апарату Верховної Ради України, і водночас – з вимогами ст. 32 Закону України «Про правотворчу діяльність»;

8) **забезпечення можливості цифровізації тексту КК та його застосування.** Це означає, що: а) цифрова форма майбутнього КК має бути основною (поряд з паперовою), що дасть можливість посилатися на неї, як на офіційне джерело, б) наявність системи посилань як у в межах самого КК, так і на нормативно-правові акти інших галузей законодавства, коли на них є вказівки в бланкетних статтях або коли це впливає зі змісту відповідних нормативних положень, а також на акти вищого рівня, з урахуванням яких сформульовано кримінально-правові норми (Конституція України, міжнародні акти тощо), а також релевантні рішення ЄСПЛ та інших міжнародних судів, правові позиції Верховного Суду й рішення Конституційного суду України;

9) **забезпечення можливості використання інформаційних технологій.** У проекті КК запроваджено алгоритми: а) встановлення ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, б) складання формули кваліфікації і в) визначення кримінально-правових засобів, що можуть бути застосовані до конкретної особи;

10) **запровадження нових підходів для забезпечення стабільності положень КК.** Передбачено ускладнений порядок внесення змін до КК та

достатній строк для набрання ними чинності, а також передбачено, що зазначені положення можуть не застосовуватися в особливий період та в умовах надзвичайного стану;

11) *забезпечення наступності та послідовного переходу до нового КК*. Розвинуто ті положення чинного КК, які виправдали себе при правозастосуванні у сучасних умовах боротьби із злочинністю. Передбачено у Перехідних положеннях зворотну дію положень КК, які поліпшують правовий статус осіб, які вчинили кримінальні правопорушення до набрання чинності новим КК, встановлено достатньо тривалий термін для введення в дію нового КК (орієнтовно з 01.01.2030 року);

12) *узгодження положень КК з іншими законами України*. Передбачено підготовку та внесення змін до законів України, необхідність чого впливає з положень нового КК.

3. Основні новели законопроекту

Проект передбачає не часткове вдосконалення окремих норм чи інститутів кримінального права, закріплених чинним КК України, а принципове реформування кримінального законодавства України, засноване на розумінні кримінального права як регулятора й обмежника повноважень держави у її відносинах з особами, які вчинили кримінальні правопорушення, а в деяких випадках – й інші протиправні чи навіть і правомірні діяння.

Зберігаючи традиційну для континентальної (романо-германської) системи права пандектну систему, проект має дві *основні* частини: Загальну та Спеціальну, а також одну *додаткову*: Заключну частину. Кожна з частин поділяється на Книги (Загальна – три книги; Спеціальна – вісім Книг; Заключна – одна Книга), які, своєю чергою, поділяються на розділи, а розділи – на статті. У приписах Загальної частини містяться норми, що є спільними для всіх чи певної групи норм про відповідальність за окремі кримінальні правопорушення, а в приписах Спеціальної частини – норми про відповідальність за окремі кримінальні правопорушення. Приписи Заключної частини присвячені перехідним та прикінцевим положенням.

У *Книзі першій*, що має назву «**Про Кримінальний кодекс України**», якою починається **Загальна частина**, врегульовані вихідні питання кримінально-правового регулювання суспільних відносин в Україні, що виникають між державою та особами, які вчиняють кримінальні правопорушення, інші протиправні діяння, передбачені КК, а також діяння за наявності обставин, що виключають їх протиправність.

Починається Книга розділом **1.1. «Глосарій»**, в якому вперше в історії розвитку кримінального законодавства України вміщена стаття, в якій визначені 65 наскрізних понять, які далі в такому ж значенні вживаються у двох чи більше розділах Кодексу (ст. 1.1.1). Це так званий *великий* чи *загальний глосарій*, який, крім того, доповнюється визначеннями окремих понять в інших розділах Загальної частини, а також декількома *малими глосаріями*, вміщеними

в окремих розділах Спеціальної частини, які в своїй сукупності визначають понятійний апарат проєкту КК. Крім того, важливою новелою проєкту є запровадження автономної, наскрізної й універсальної для КК *розрахункової одиниці*, в якій обчислюються усі грошові розміри, релевантні для кримінального права, а саме: розміри вартості предмета або засобу кримінального правопорушення; розміри майнової шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням; суми штрафу як виду покарання чи кримінально-правового засобу для юридичних осіб (ст. 1.1.2). Розрахункова одиниця встановлюється на рівні 1/30 розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня року, в якому було вчинене кримінальне правопорушення і цей розмір, на відміну від розмірів неоподаткованого мінімуму доходів громадян за чинним КК, є універсальним. Крім того, цим розділом визначаються й деякі інші наскрізні для КК розміри, такі як розміри майнової шкоди (ст. 1.1.3) і вартості предмета або засобу кримінального правопорушення (ст. 1.1.4), розміри шкоди здоров'ю особи (ст. 1.1.5) та порядок обчислення строків, передбачених Кодексом (ст. 1.1.6).

Розділом **1.2. «Вихідні положення»** визначений предмет кримінально-правового регулювання (ст. 1.2.1) і вперше встановлені гарантії забезпечення передбачуваності й стабільності такого регулювання. Для забезпечення останнього сформульовані низка вимог, яким має відповідати процедура ухвалення законів про внесення змін до КК й порядок набрання ними чинності (ст. 1.2.2). Важливе правозастосовне значення мають положення ст. 1.2.3, якими встановлюється, що ймовірні колізії між КК та іншими законами щодо правового регулювання кримінально-правових відносин, вирішуються на користь КК; а ймовірні колізії між положеннями його Загальної та Спеціальної частин – на користь Загальної частини.

Принципово новим для кримінального законодавства України є зміст розділу **1.3. «Принципи Кримінального кодексу та його застосування»**, в якому вперше формалізовано систему тих вихідних положень, яким має відповідати як нормативно-правове регулювання кримінально-правових відносин, так і правозастосовна діяльність судів, які застосовуватимуть норми кримінального права до конкретних осіб. Відначальним принципом кримінально-правового регулювання визнається принцип верховенства права (ст. 1.2.1), який розкривається й деталізується у низці похідних (складових) щодо нього принципів, визначених у статтях цього розділу, а саме: принцип законності (ст. 1.3.1), принцип юридичної визначеності (ст. 1.3.2), принцип рівності (ст. 1.3.3), принцип пропорційності (ст. 1.3.4), принцип індивідуальності (ст. 1.3.5), принцип гуманізму (ст. 1.3.6), принцип однократності застосування кримінально-правових засобів (ст. 1.3.7.) і принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань (ст. 1.3.8).

Нарешті, розділом **1.4. «Дія Кримінального кодексу в часі та просторі»** визначені межі часової чинності і дії та просторової дії КК. Вони відповідають положенням Конституції та міжнародних договорів України з цих питань і, загалом, зберігають наступність з нинішнім правовим регулюванням цих же

питань. Водночас, уточнено правила про зворотню дію в часі приписів КК, що мають бланкетний характер (п. 2 ч. 2 ст. 1.4.2), визначено території, на які поширюється кримінально-правова юрисдикція України (ч. 3 ст. 1.4.4), розширено межі універсального та реального принципів дії кримінального закону в просторі (ч. 2 ст. 1.4.5), врегульовані окремі аспекти принципу «подвійної протиправності» (ч. 3 і 4 ст. 1.4.5), визначені кримінально-правові наслідки наявності у особи дипломатичного або іншого імунітету (ст. 1.4.6).

У **Книзі другій «Про кримінальне правопорушення»** містяться приписи, якими визначені загальні положення першого з двох основних, галузеутворюючих інститутів кримінального права – інституту кримінального правопорушення.

Зокрема, у розділі **2.1. «Кримінальне правопорушення»** новелізоване, передусім, визначення відповідного поняття: «Кримінальним правопорушенням є протиправне діяння, яке відповідає складу злочину чи провини, передбаченого цим Кодексом» (ст. 2.1.1). Таким чином, кримінальне правопорушення розуміється як діяння, що володіє водночас двома властивостями: є протиправним (тобто, порушує вимогу, обмеження або заборону, встановлену законом та у випадках, передбачених законом, іншим джерелом права (ст. 2.1.2)) та відповідає складу кримінального правопорушення (ст. 2.1.3). Принциповою є відмова від відображення у визначенні поняття кримінального правопорушення ознаки суспільної небезпечності діяння, яка несе переважно соціально-політичне навантаження, але не має чіткого юридичного визначення для правозастосування.

Подальшими розділами цієї книги визначені кожна окрема ознака складу кожного окремого елемента кримінального правопорушення, а саме: **об'єкта і об'єктивної сторони (розділ 2.2), суб'єкта (розділ 2.3) та суб'єктивної сторони (розділ 2.4)**. Загалом, вони зберігають наступність з чинним станом кримінально-правового регулювання, однак містять і низку значимих новел, а саме:

1) визначені правила встановлення причинового зв'язку між дією чи бездіяльністю та її наслідком (ч. 2 і 3 ст. 2.2.6);

2) встановлений загальний вік, по досягненні якого може наставати кримінальна відповідальність, на рівні 15 років, а також знижений 14-річний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за умисне вбивство, та підвищений 18-річний вік, з якого настає кримінальна відповідальність за дії сексуального характеру, вчинені щодо особи віком до 16 років, яка була здатна усвідомлювати характер і значення вчинюваних щодо неї дій та фактично дала одному партнеру (партнерці) свою згоду на сексуальні відносини з ним (нею);

3) визначені зміст і правові наслідки випадку (казусу) (ст. 2.4.6), фактичної (ст. 2.4.8) та юридичної (ст. 2.4.9) помилок.

Одне з центральних місць у цій **Книзі** та в проекті загалом посідають положення розділу **2.5. «Шкода та її види. Тяжкість кримінального правопорушення»**. В ньому здійснено принципово нову класифікацію усіх кримінальних правопорушень. На відміну від чинного КК, в якому ступінь

тяжкості кримінального правопорушення визначається видом і розміром встановленого за нього покарання, в проєкті КК така класифікація здійснена до і незалежно від караності кримінальних правопорушень. Відповідно до ч. 1 ст. 2.5.1 проєкту критерієм визначення тяжкості кримінального правопорушення є вид і розмір спричиненої ним шкоди та форма вини, з яким воно вчинене. За цим критерієм виділено й визначено шість видів кримінально караній шкоди, а саме: істотна (ст. 2.5.2), суттєва (ст. 2.5.3), значна (ст. 2.5.4), тяжка (2.5.5.), особливо тяжка (2.5.6) та винятково тяжка (ст. 2.5.7). Наведені вичерпні переліки шкоди, яка є тяжкою, особливо тяжкою та винятково тяжкою, а також окремі види шкоди, що є істотною, суттєвою чи значною, з можливістю конкретизації останніх у статтях Спеціальної частини.

На цій основі встановлено, що всі умисні діяння, якими заподіяно:

- 1) істотну шкоду – є провинами;
- 2) суттєву шкоду – злочинами 1 ступеня;
- 3) значну шкоду – злочинами 3 ступеня;
- 4) тяжку шкоду – злочинами 5 ступеня;
- 5) особливо тяжку шкоду – злочинами 7 ступеня;
- 6) винятково тяжку шкоду – злочинами 9 ступеня.

Необережні діяння, якими з необережності заподіяно:

- 1) істотну чи суттєву шкоду – не є кримінальними правопорушеннями;
- 2) значну шкоду – є провинами;
- 3) тяжку шкоду – злочинами 3 ступеня;
- 4) особливо тяжку шкоду – злочинами 5 ступеня.

Вказаний базовий ступінь тяжкості злочину може бути змінений у разі його вчинення за наявності ознак складу злочину, що змінюють його тяжкість (зокрема: підвищують чи знижують його на один чи декілька ступенів). Переліки таких ознак наведені у статтях відповідних розділів Спеціальної частини проєкту. Визначені загальні правила встановлення ступеня тяжкості вчиненого злочину (ст. 2.5.11) та алгоритм встановлення ступеня тяжкості вчиненого злочину за наявності обставин, що підвищують чи знижують таку тяжкість (ст. 2.5.12).

В двох наступних розділах цієї Книги врегульовані низка спеціальних субінститутів інституту кримінального правопорушення, а саме інститути: **незакінченого злочину (розділ 2.6)** та **співучасті у кримінальному правопорушення (2.7)**. Вони переважно зберігають наступність з відповідними приписами чинного КК, але мають і низку значимих новел, серед яких:

1) декриміналізація готування до злочину 1–4 ступенів тяжкості, замаху на злочин 1–2 ступенів тяжкості та готування до провини і замаху на провину (ч. 5 ст. 2.6.1);

2) встановлення правил про те, що тяжкість готування до злочину 5–9 ступеня тяжкості знижується на три ступеня (ч. 2 ст. 2.6.2); тяжкість незакінченого замаху на злочин 3–8 ступеня тяжкості знижується два ступеня, а закінченому замаху – на один ступінь (ч. 3 ст. 2.6.3);

3) визначення поняття та кримінально-правових наслідків провокації

вчинення кримінального правопорушення (ст. 2.7.4);

4) визначення двох загальних форм співучасті: простої групи та організованої злочинної групи, а також спеціальної форми співучасті – терористичної групи (ст. 2.7.5)

5) визначення змісту та кримінально-правових наслідків необережного спільного спричинення наслідку (ст. 2.7.8).

У розділі 2.8. «Обставини, що виключають протиправність діяння», по-перше, новелізовано приписи про деякі з існуючих і в чинному КК таких обставин, а, по-друге, істотно розширено перелік таких обставин.

Зокрема, в частині обставин, що існують і в КК України 2001 року, відбулися такі принципові зміни:

1) визнано спеціальним видом правомірного захисту (необхідної оборони за чинним КК), при якому неможливе перевищення його меж, захист від звалтування (п. 5 ч. 6 ст. 2.8.2);

2) визнано правомірним заподіяння будь-якої шкоди при захисті України від збройної агресії, якщо тільки при цьому особа не вчинила злочину проти людяності, злочину геноциду або воєнного злочину (ст. 2.8.2);

3) уточнено межі правомірного заподіяння шкоди при затриманні особи, яка вчинила явно протиправне діяння (ч. 5 ст. 2.8.5);

4) визнано перевищенням меж крайньої необхідності заподіяння з прямим умислом шкоди, рівнозначної відвернутій (ч. 4 ст. 2.8.6);

5) на основі існуючих у чинному КК правил про уявну оборону та виконання уявно законного наказу та з урахуванням загальних положень про зміст і правові наслідки фактичної помилки, сформульовано ст. 2.8.16. «Фактична помилка щодо обставини, яка виключає протиправність діяння», в якій врегульовані кримінально-правові наслідки помилки особи у наявності підстави для будь-якої обставини, що виключає протиправність діяння.

Крім того, в цьому ж розділі встановлено сім нових, не існуючих у чинному законодавстві, обставин, що виключають протиправність діяння, а саме:

1) використання захисного засобу, що вражає автономно (ст. 2.8.4);

2) спричинення шкоди за згодою людини (ст. 2.8.7);

3) спричинення шкоди під час занять спортом (ст. 2.8.8);

4) виконання професійних і службових обов'язків та здійснення владних повноважень (ст. 2.8.9);

5) конфлікт обов'язків (ст. 2.8.11);

6) службовий імунітет (ст. 2.8.12);

7) бойовий імунітет (ст. 2.8.13).

Завершується Книга розділом **2.9. «Кримінально-правова кваліфікація»**, в якому вперше в кримінальному законодавстві України на основі розроблених у науці та усталених в судовій практиці правил системно викладені приписи щодо здійснення кваліфікації кримінальних правопорушень та деяких інших передбачених КК діянь. Зокрема, визначені алгоритм складання формули кваліфікації (ст. 2.9.2) та правила обґрунтування

результатів кваліфікації (ст. 2.9.3), правила кваліфікації сукупності кримінальних правопорушень (ст. 2.9.4), вирішення конкуренції при кваліфікації кримінальних правопорушень (ст. 2.9.5 і 2.9.6), а також особливості кваліфікації незакінченого злочину та кримінального правопорушення, вчиненого у співучасті (ст. 2.9.7) і, нарешті, підстави зміни кваліфікації (ст. 2.9.8).

У **Книзі третій «Про кримінально-правові засоби та їх застосування»** містяться приписи, якими визначені положення другого з двох основних, галузеутворюючих інститутів кримінального права – інституту кримінальної відповідальності та інших кримінально-правових засобів.

Зокрема, розділом **3.1. «Загальні положення про кримінально-правові засоби»**, передусім, запроваджено наскрізне й універсальне поняття «кримінально-правового засобу», що прийшло на зміну використовуваним у чинному КК поняттям «захід кримінально-правового характеру», «кримінально-правові наслідки вчинення кримінального правопорушення» тощо. Визначено, що «Кримінально-правовим засобом є передбачене цим Кодексом обмеження в реалізації прав особи або покладення на неї обов'язків, що застосовується судом у разі вчинення кримінального правопорушення чи іншого передбаченого цим Кодексом протиправного діяння» (ч. 1 ст. 3.1.1). Встановлено, що всі кримінально-правові засоби мають спільну остаточну мету, якою є забезпечення людини, суспільства, держави та міжнародного правопорядку від кримінальних правопорушень та інших передбачених КК протиправних діянь (ч. 2 ст. 3.1.1). При цьому визнається, що окремі з кримінально-правових засобів можуть призводити до цієї остаточної мети через попереднє досягнення інших, проміжних, цілей.

1. Видами кримінально-правових засобів визнаються (ч. 1 ст. 3.1.2):

- 1) покарання;
- 2) судимість;
- 3) засоби пробації;
- 4) засоби безпеки;
- 5) реституція та компенсація;
- 6) конфіскація майна та вилучення речі;
- 7) кримінально-правові засоби щодо юридичної особи.

Покарання та судимість є засобами кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 3.1.2).

Істотною новелою є визначення правил щодо наявності або відсутності строків давності застосування усіх кримінально-правових засобів (ст.3.1.3), тоді як за чинним КК встановлені строки давності застосування покарання.

У наступних розділах цієї книги визначені кожен окремий вид кримінально-правового засобу та правила його застосування. При цьому для основного кримінально-правового засобу – **покарання** – в окремих розділах визначені правила про нього (**розділ 3.2**), його **призначення** (**розділ 3.3**), **не призначення** (**розділ 3.4**), **зміну або невиконання призначеного покарання** (**розділ 3.5**). Для решти кримінально-правових засобів положення про них та

про їхнє застосування визначені в межах одного розділу.

Зокрема, істотно реформовано *систему покарань*. На відміну від нинішньої системи покарань, що охоплює 14 його видів, система покарань за проектом КК складається усього з п'яти видів покарань, а саме:

- 1) громадських робіт;
- 2) штрафу;
- 3) обмеження свободи;
- 4) строкового ув'язнення;
- 5) довічного ув'язнення.

При цьому всі вони можуть бути призначені в якості основних, і лише штраф також може бути призначений як додаткове покарання до обмеження свободи та строкового ув'язнення (ст. 3.2.2).

Громадські роботи є як самостійним видом покарання за провину, так і елементом покарання у виді обмеження свободи, що застосовується за злочин (ст. 3.2.3).

Штраф є основним покаранням за провину і за злочини 1 та 2 ступенів тяжкості, а також може бути додатковим покаранням як за провину, так і за злочин будь-якого ступеня тяжкості, якщо останній є умисним та вчинений з корисливого мотиву, корупційним або пов'язаним з корупцією, або ним спричинено значну чи тяжку майнову шкоду (ст.3.2.4).

Обмеження свободи є розвитком нині існуючого покарання у виді пробаційного нагляду з його доповненням елементами того, що за чинним законодавством є громадськими роботами, обмеженням волі та домашнім арештом. Цей вид покарання полягає у тому, що особа, не ізольована від суспільства, зазнаватиме обмежень у праві на свободу пересування та вибір видів занять із застосуванням засобів пробації, а також на неї покладається один чи декілька з таких обов'язків:

- 1) виконувати громадські роботи,
- 2) перебувати під електронним моніторингом,
- 3) перебувати під домашнім арештом,
- 4) перебувати під пенітенціарним арештом (ст. 3.2.5).

Строкове ув'язнення визначено на заміну нинішнім покаранням у виді арешту, обмеження волі, тримання військовослужбовця в дисциплінарному батальйоні та позбавлення волі на певний строк і полягає в триманні особи в кримінально-виконавчих установах в умовах її ізоляції від суспільства. Цей вид покарання буде застосовуватися як за провину (від 15 діб до 3 місяців), так і за злочин (в загальних межах від 3 місяців до 20 років). Для гармонізації національного законодавства з положеннями Римського Статуту МКС передбачені спеціальні строки ув'язнення (від 16 до 30 років) за злочин геноциду, злочин агресії, а також за злочини проти людяності і воєнні злочини, пов'язані з умисним позбавленням життя людини (ст. 3.2.6),

Нарешті, *довічне ув'язнення* є найбільш суворим видом покарання, що встановлюється лише за злочини 8 та 9 ступеня тяжкості. Певним чином змінене коло осіб, до яких воно не застосовується, а саме: 1) вагітні на час

вчинення злочину; 2) особи, які вчинили злочини віці до 21 року; 3) особи, які досягли 70 років на час ухвалення вироку (ст. 3.2.7).

Однією з принципових новел проєкту є запровадження системи типових санкцій, тобто єдиних санкцій для всіх провин та всіх злочинів кожного ступеня тяжкості. Це дозволяє уніфікувати ступінь суворості караності кримінальних правопорушень однакового ступеня тяжкості, усунути протиріччя між санкціями, сприятиме підвищенню якості правозастосування. Тому в ст. 3.2.8 визначений зміст санкцій за провину (ч. 1 ст. 3.2.8) та за злочин кожного ступеня тяжкості (ч. 2 ст. 3.2.8), що вчинені повнолітніми особами, і саме до них відсилають положення статей Спеціальної частини, у відсильних санкціях яких вказується, що особа вчинила, відповідно провину чи злочин певного ступеня тяжкості. Санкції за злочини, вчинені неповнолітніми, передбачені ст. 3.11.1 КК.

Розділом **3.3. «Призначення покарання»** врегульовані загальні (ст. 3.3.1) та спеціальні (ст. 3.3.4, 3.3.5, 3.3.6, 3.3.7, 3.3.8, 3.3.9, 3.3.10, 3.3.11) правила призначення покарання за кримінальні правопорушення. Серед основних новел цього інституту такі:

1) встановлення обов'язку суду у разі призначення строкового ув'язнення особі, щодо якої не встановлено високого ризику вчинення нового злочину і яка здійснила реституцію чи компенсацію або вжила усіх залежних від неї заходів для їх здійснення, розглянути питання про можливість заміни цього покарання обмеженням свободи під умовою (ч. 6 ст. 3.3.1);

2) відмова від переліку обставин, що обтяжують покарання за злочин, які могли б бути враховані при призначенні покарання і перетворення їх в обставини, що підвищують тяжкість злочину на один чи два ступеня;

3) заборона поглинання покарань при сукупності кримінальних правопорушень, окрім випадків, коли таке поглинення буде вимушеним;

4) підвищення строків, у межах яких можуть складатися покарання при їх призначенні за сукупністю злочинів або сукупністю вироків;

5) трансформація норм про призначення більш м'якого покарання, ніж передбачене законом в правила призначення покарання за угодою про примирення або про співпрацю, відповідно до яких сторони угоди можуть погодити, а суд призначити покарання на рівні нижньої межі санкції або у межах санкції за злочин, який є менш тяжким на один чи два ступеня тяжкості порівняно зі вчиненим злочином.

Розділом **3.4. «Непризначення покарання»** передбачені приписи відповідного інституту, який став трансформацією інститутів звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання, передбачених чинним КК. Зокрема, узагальнені усі так звані «спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності», що передбачені чинним КК, і на їх основі створений перелік підстав непризначення покарання при засудженні особи, яка вчинила певні види позитивної посткримінальної поведінки (ст. 3.4.1). До таких видів поведінки віднесені, зокрема:

1) добровільна реституція і компенсація та примиренні з потерпілим;

2) дійове каяття особи, яка вчинила незаконне фінансування певної протиправної діяльності;

3) сприяння розкриттю чи розслідуванню злочину особою, щодо якої мали місце прохання надати хабар чи вимагання хабаря;

4) видача прокурору чи органу правопорядку предмета, виготовлення, виробництво, набуття, зберігання, переміщення або використання якого становило кримінальне правопорушення;

5) добровільна кратна сплата платежів, ухилення від яких або несплата яких становила кримінальне правопорушення;

6) добровільний вихід з організованої злочинної групи (чи її спеціальних видів) та сприяння розкриттю її діяльності;

7) добровільне повідомлення прокурора чи органу правопорядку про зв'язок з іноземною державою чи іноземною організацією, що становив кримінальне правопорушення тощо.

Новою підставою непризначення покарання є також вчинення деяких кримінальних правопорушень особою, яка сама стала жертвою торгівлі людьми або сексуального насильства чи сексуальної експлуатації (ст. 3.4.2). Сплив строку давності вчинення кримінального правопорушення трансформований з підстави звільнення від кримінальної відповідальності у підставу непризначення покарання (ст. 3.4.3).

У розділі **3.5. «Зміна або невиконання призначеного покарання»** розвинуті й модифіковані норми нинішнього інституту звільнення від відбування покарання. Передусім, один з найбільш застосовних видів звільнення від відбування покарання за чинним КК – звільнення від відбування покарання з випробуванням – трансформований у заміну строкового ув'язнення обмеженням свободи під умовою (ст. 3.5.1). Це обумовлено тим, що покарання у виді обмеження свободи за проектом КК увібрало в себе практично всі правообмеження, які властиві випробуванню, передбаченому ст. 76 чинного КК. Уточнені підстави, порядок, умова та кримінально-правові наслідки такої заміни, що дозволять підвищити ефективність її застосування порівняно з чинним звільненням від відбування покарання з випробуванням.

Аналогічний підхід застосовано й для об'єднання однією нормою нині існуючих у чинному КК правил про умовно-дострокове звільнення від покарання (ст. 81) та заміну невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82). В результаті їх трансформації запропоноване правило про зупинення виконання строкового ув'язнення у зв'язку з його заміною обмеженням свободи під умовою (ст. 3.5.6).

Задля більш повного втілення концепту «права на надію» встановлюється правило про зупинення виконання довічного ув'язнення у зв'язку з його заміною обмеженням свободи під умовою (3.5.8). Фактично, це означає, що по відбутті не менше 25 років довічного ув'язнення і при виконанні інших визначених законом умов, за рішенням суду зможе безпосередньо вийти на свободу, де до неї обов'язково будуть застосовані ті правообмеження, в яких полягатиме обмеження свободи як вид покарання.

Новелами цього розділу є також встановлення правил про невиконання (ст. 3.5.2) чи зупинення виконання (ст. 3.5.7) призначеного особі строкового ув'язнення не тільки у зв'язку з її участю в захисті України, але й у зв'язку з її участю в ліквідації надзвичайної ситуації; перенесення до матеріального кримінального законодавства правил про відстрочення виконання призначеного покарання у зв'язку з особливою обставиною (ст. 3.5.5), які нині містяться в КПК; помилування Президентом України особи для її обміну як військовополоненого (ст. 3.5.12), на відміну від нині існуючого звільнення від покарання судом для таких цілей. Уточнено низку питань, що стосуються амністії (ст. 3.5.9), помилування (ст. 3.5.10, ст. 3.5.11) та пом'якшення покарання при зворотній дії закону в часі (ст. 3.5.13).

У розділ **3.6. «Засоби пробації»** передбачений новий для матеріального кримінального права інститут – інститут пробації.

Пробація становить собою сукупність наглядових та соціально-виховних засобів, що полягають у покладання на засуджену особу певних обов'язків. Зокрема, наглядовими є наступні обов'язки: періодично з'являтися для реєстрації до органу пробації; повідомляти орган пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання; не виїжджати за межі України, а також на тимчасово окуповану територію України без погодження з органом пробації. До соціально-виховних віднесено такі обов'язки: виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою; працевлаштуватися самостійно або за направленням органу державної служби зайнятості; пройти навчання чи професійну підготовку; пройти курс лікування від розладу психіки або поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин чи іншого соціально небезпечного захворювання за її згодою; пройти курс консультацій у психолога; забезпечувати догляд за дитиною та її виховання.

Засоби пробації елементом покарання у виді обмеження свободи (див. вище), а також може застосовуватися самостійно у випадках:

1) відстрочення виконання покарання у зв'язку з особливою обставиною – на строк такого відстрочення;

2) встановлення високого ризику вчинення нового злочину після відбуття особою покарання за умисний злочин 5–9 ступенів тяжкості – від 1 до 3 років (ст. 3.6.2).

Врегульовані загальні правила застосування (ст. 3.6.2) та заміни засобів пробації (ст. 3.6.4).

Розділом **3.7. «Засоби безпеки»** передбачений однойменний новий кримінально-правовий засіб, який охоплює собою (ст. 3.7.1):

1) обмежувальні засоби;

2) примусову психіатричну допомогу;

3) оприлюднення інформації про засудження особи.

Засоби безпеки можуть бути застосовані до особи яка вчинила кримінальне правопорушення (при призначенні їй покарання, непризначенні покарання, зміні чи невиконанні призначеного покарання) або визнаної неосудною щодо вчиненого діяння.

Обмежувальні засоби (ст. 3.7.2) полягають у забороні вчинення особою певних діянь, обмеженні її прав чи покладенні на неї додаткових обов'язків. Вони охоплюють собою позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (яке за чинним КК вважається видом покарання), обов'язки, які нині вважаються обмежувальними заходами (ст. 91¹ чинного КК), а також низку нових правообмежень, а саме:

1) заборона відвідувати спортивні та розважальні заходи з покладенням обов'язку перебувати під час їх проведення у певному місці або без такого;

2) обмеження права брати участь у виборах або референдумі;

3) обмеження права використовувати або зберігати боєприпаси, зброю чи небезпечні предмети, утримувати диких звірів чи собак, або здійснювати іншу діяльність, що створює підвищену небезпеку;

4) обмеження права перебувати на території України іноземцю або особі без громадянства, яка постійно не проживає в Україні;

5) обмеження права отримувати від держави, територіальної громади, міжнародного технічного проєкту чи міжнародної фінансової організації концесії, ліценції, преференції, пільги, субсидії, кредити, квоти, гранти, державну допомогу, інші активи та користуватись ними;

б) покладення обов'язку видалити комп'ютерні дані, які є предметом або засобом вчинення кримінального правопорушення, заблокувати доступ до таких комп'ютерних даних тощо.

Визначені строки, порядок застосування обмежувальних засобів, їх зміни чи скасування.

Новелою є відсилання до спеціального законодавства щодо підстав та порядку застосування *примусової психіатричної допомоги* щодо неосудної особи чи особи, яка має психічний розлад (ст. 3.7.5).

Оприлюднення інформації про засудження особи є засобом безпеки, що полягає у розміщенні інформації про особу, засуджену за вчинення: 1) умисного злочину 5–9 ступенів тяжкості; 2) злочину, проти статевої свободи чи недоторканості дитини або пов'язаного з проституцією чи порнографією; 3) корупційного чи пов'язаного з корупцією злочину. Оприлюднення інформації про засудження особи здійснюється у визначених судом медіа державної чи комунальної власності, а в необхідних випадках також в Єдиному реєстрі осіб, засуджених за злочини проти сексуальної свободи та сексуальної недоторканості дитини чи Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

Розділ 3.8 «Реституція та компенсація» встановлює загальні правила щодо кримінально-правових наслідків здійснення особою, яка вчинила кримінальне правопорушення або інше передбачене КК протиправне діяння, реституції (усунення в натурі) або компенсації (грошового відшкодування) причиненої нею шкоди.

Розділ 3.9 «Конфіскація майна та вилучення речі» містить розвиток положень про так звану «спеціальну конфіскацію». В цьому розділі на виконання чинних і навіть перспективних міжнародно-правових зобов'язань

України (у тому числі, пов'язаних зі вступом до ЄС), передбачені широкі можливості для конфіскації (якщо на нього у особи є право власності) чи вилучення (якщо такого права немає) майна, так чи інакше дотичного до вчиненого кримінального правопорушення чи іншого передбаченого КК протиправного діяння. Основні новели цього розділу такі:

1) конкретизація правил про конфіскацію еквіваленту майна (ст. 3.9.2) у випадках, якщо майно, яке підлягало б конфіскації, було повністю або частково перетворене в інше майно, або спожите, відчужене, втрачене чи зіпсоване або з інших причин його не може бути вилучено в натурі;

2) уточнення порядку конфіскації чи вилучення майна у третьої особи або його повернення власникові чи законному володільцю (ст. 3.9.4);

3) врегулювання розширеної конфіскації, яка має місце у разі, якщо вчинений особою злочин 4-9 ступенів тяжкості може призвести до прямого чи опосередкованого отримання особою економічної вигоди і відповідне майно засудженої особи отримане в результаті злочинної діяльності (ст. 3.9.5);

4) встановлення можливості конфіскації без попереднього засудження особи у визначних законом випадках (ст. 3.9.6), наприклад під час здійснення спеціального досудового розслідування (*in absentia*); смерті або визнання судом померлим підозрюваного тощо;

5) встановлення обов'язковості застосування конфіскації безпідставних активів, пов'язаних з організованою злочинною діяльністю (ст. 3.9.7), якщо виявлене майно отримано в результаті злочинної діяльності організованої злочинної групи, і ця діяльність могла призвести до отримання, прямо чи опосередковано, економічної вигоди у вагомому розмірі;

6) встановлення загального правила про спрямування усього конфіскованого чи вилученого майна до Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим.

Розділ **3.10 «Судимість»** й однойменний кримінально-правовий засіб збережені лише на виконання ст. 76 Конституції України, яка передбачає існування інституту судимості. Новелами проекту є уточнення підстав та строків погашення (ст. 3.10.2) і зняття (ст. 3.10.3) судимості.

Розділом **3.11** передбачені **«Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх та молодих осіб»**. Серед його новел, передусім, встановлення окремої (спеціальної) системи типових санкцій за провину та злочин кожного ступеня тяжкості, вчинений неповнолітньою особою (ст. 3.11.1). Кожна з них є менш суворою, ніж санкція для повнолітніх осіб за вчинення провини або злочину такого ж ступеня тяжкості.

Вагомою новелою проекту є запровадження категорії молодих осіб, якими вважаються особи віком від 18 до 21 року (п. 27 ч. 1 ст. 1.1.1) і прирівнювання їх до неповнолітніх у багатьох нормах, що пом'якшують кримінальну відповідальність. Зокрема, встановлюються більш гуманні правила призначення покарання неповнолітній або молодій особі (ст. 3.11.3), зупинення виконання строкового ув'язнення у зв'язку з його заміною обмеженням свободи під умовою щодо неповнолітньої або молоді особи (ст. 3.11.5),

скорочення невідбутої частини покарання неповнолітній та молодій (ст. 3.11.6).

Нарешті, розділом **3.12** передбачені «**Кримінально-правові засоби щодо юридичної особи**». Основними новелами цього розділу стали:

1) уточнення переліку злочинів, вчинення яких уповноваженою особою від імені юридичної особи або в її інтересах чи інтересах її асоційованої або підпорядкованою (підконтрольною) особою через неналежний контроль з боку уповноваженої особи юридичної особи, створює підставу для застосування кримінально-правових засобів щодо юридичної особи (ст. 3.12.2). Цей перелік повністю відповідає чинним та перспективним міжнародно-правовим зобов'язанням України, зокрема – пов'язаним зі вступом до ЄС;

2) реформування системи кримінально-правових засобів, які можуть застосуватися до юридичної особи. Ними будуть: штраф; обмеження підтримки за рахунок публічних фінансів; обмеження здійснення певної діяльності; конфіскація майна чи вилучення речі; ліквідація (ст. 3.12.3).

3) деталізація змісту та порядку застосування кожного кримінально-правового засобу щодо юридичної особи (ст. 3.12.4 – 3.12.8).

Спеціальна частина розпочинається **Книгою четвертою «Кримінальні правопорушення проти людини»**, яка вміщує у собі одинадцять розділів, статтями яких встановлюється відповідальність за посягання на різні права людини.

Так, розділом **4.1 «Злочини проти життя людини»** встановлено кримінальну відповідальність за діяння, які заподіюють смерть людини, або загибель плоду людини. Основними новелами цього розділу є:

1) прирівнювання кримінально-правової охорони плоду людини (після 22 тижня вагітності) до життя людини і відтак установлення однакової караності умисного спричинення загибелі плоду людини й убивства (ст. 4.1.10 і 4.1.5) та необережного спричинення загибелі плоду людини й спричинення смерті через необережність (ст. 4.1.11 і 4.1. 6);

2) прирівнювання ступеня тяжкості умисного (ст. 4.1.7) й необережного (ст. 4.1.8) доведення до самогубства, відповідно, до ступеня тяжкості убивства (4.1.5) й спричинення смерті через необережність (4.1. 6);

3) запровадження привілейованого складу вбивства з мотиву співчуття до тяжко хворої людини (крім вагітної жінки, неповнолітньої або недієздатної людини) та з метою позбавлення її нестерпних фізичних страждань за її неодноразовим, явно вираженим проханням (п. 3 ст. 4.1.1). Тяжкість такого вбивства знижується на три ступеня;

4) запровадження привілейованих складів вбивства та заподіяння загибелі плоду внаслідок неналежного виконання невідкладного професійного обов'язку медичним або фармацевтичним працівником через його фізичне, розумове або емоційне перенавантаження (п. 2 ст. 4.1.2). Тяжкість такого вбивства або заподіяння загибелі плоду знижується на два ступені.

Розділ **4.2. «Кримінальні правопорушення проти здоров'я людини»** містить такі основні новели:

1) криміналізація умисного (ст. 4.2.8) й необережного (ст. 4.2.9)

заподіяння тяжкого ушкодження плоду людини і порівнювання їх тяжкості, відповідно, до умисного й необережного спричинення тяжкої шкоди здоров'ю людини;

2) криміналізація абортів (ст. 4.2.11) і стерилізації (ст. 4.2.12) внаслідок обману;

3) зниження на два ступеня тяжкості спричинення з необережності тяжкої шкоди здоров'ю людини (ст. 4.2.7) чи тяжкого ушкодження плоду людини (ст. 4.2.9) внаслідок неналежного виконання невідкладного професійного обов'язку медичним або фармацевтичним працівником через його фізичне, розумове або емоційне перенавантаження.

Новелами розділу **4.3. «Кримінальні правопорушення проти ментальної та фізичної безпеки людини»** є криміналізація умисного створення небезпеки для життя чи здоров'я іншої людини, що не є замахом на її спричинення (ст. 4.3.4) та пропагування самогубства (ст. 4.3.6).

У розділі **4.4. «Кримінальні правопорушення проти особистої свободи, честі та гідності людини»** слід, передусім, звернути увагу на криміналізацію *sui generis примушування*. Згідно ст. 4.4.8 особа, яка примушувала іншу людину вчинити чи не вчинювати певну дію шляхом застосування щодо неї чи її близької людини насильства, яке завдало фізичного болю, іншого насильства, не пов'язаного із заподіянням шкоди здоров'ю, або погрози, якщо таке діяння спеціально не передбачене в іншій статті КК, вчиняє злочин 3 ступеня.

Також уточнені окремі ознаки основного й кваліфікованих складів захоплення заручників (ст. 4.4.6) і торгівлі людьми (ст. 4.4.7), що спрямовано на повну відповідність цих складів вимогам міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У розділі **4.5. «Кримінальні правопорушення проти сексуальної свободи та сексуальної недоторканості людини»** збережено визначення віку сексуальної згоди на нинішньому рівні в 16 років і при цьому саме до нього підвищений той вік, при якому особа *de jure* вважається абсолютно нездатною дати юридично значиму згоду на вчинення щодо неї будь-яких дій сексуального характеру. Тому такі дії будуть вважатися зґвалтуваннями (ст. 4.5.4) або діями сексуального характеру без сексуального проникнення (ст. 4.5.5) за фактичної «згоди» на них особи до 16, а не 14 років, як це є за чинним КК.

Водночас, на виконання вимог Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція) декриміналізоване вчинення *неповнолітньою особою* дій сексуального характеру щодо особи віком до 16 років, яка була здатна усвідомлювати характер і значення вчинюваних щодо неї дій та фактично дала одному партнеру (партнерці) свою згоду на сексуальні відносини з ним (нею) (ст. 2.3.7).

Вичерпно визначені форми об'єктивної сторони розбещення дитини віком до 16 років (ст. 4.5.8), уточнені ознаки складів примушування або спонукання жінки до видалення чи калічення її геніталій (ст. 4.5.9) і

сексуального домагання (ст. 4.5.10).

Окремими розділом **4.6** передбачені **«Кримінальні правопорушення проти сім'ї та дітей»**, де серед новел є таке:

1) окремо криміналізоване незаконне вивезення дитини віком до 16 років за межі України (ст. 4.6.10);

2) встановлено кримінальну відповідальність за не повідомлення органу влади, батьків або опікунів про знайдену нею завідомо підкинута, загублена чи таку, що заблукала, малолітню дитину, та не передачу такої дитини органу влади, батькам чи опікуну (ст. 4.6.12);

3) перенесення до цього розділу статей про відповідальність за втягнення дитини у протиправну чи антисоціальну діяльність.

У розділі **4.7 «Кримінальні правопорушення проти приватності людини»** окремо криміналізовані як провини такі діяння:

1) незаконне використання чужого цифрового образу, тобто даних профілю на інформаційній платформі у вигляді візуального або аудіовізуального зображення, що ідентифікують іншу певну людину (ст. 4.7.8);

2) незаконне обмеження людини в її праві вільно збирати, зберігати, використовувати чи поширювати інформацію, або встановлення політичної цензури процесу творчості чи результатів творчої діяльності (ст. 4.7.9);

3) незаконне обнародування імені чи іншої інформації, що дозволяє ідентифікувати людину, про затриману або таку, що підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення людину, як про винувату, до набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо неї (ст. 4.7.10).

У розділі **4.8 «Кримінальні правопорушення проти свободи світогляду та віросповідання людини»** не міститься принципів новел порівняно з відповідними статтями чинного КК.

Натомість, у розділі **4.9 «Кримінальні правопорушення проти соціально-економічних прав людини»**, серед іншого, встановлено кримінальну відповідальність за:

1) порушення права на користування об'єктом права власності народу (узбережжя моря, річки тощо) (ст. 4.9.7) чи об'єктом державної чи комунальної власності для задоволення своїх потреб (ст. 4.9.10);

2) порушення службовою особою права на соціальне забезпечення, тобто незаконну відмову в призначенні соціальної виплати, наданні соціальної послуги чи соціальної підтримки, зменшенні її обсягу або не здійсненні чи припиненні їх виплати чи надання (ст. 4.9.8).

У розділі **4.10 «Кримінальні правопорушення проти виборчих та референдумних прав»** розвинуті аналогічні приписи чинного КК з уточненням окремих ознак складів відповідних кримінальних правопорушень та приведенням їх у відповідність до положень Виборчого кодексу України.

Нарешті, у розділі **4.11 «Кримінальні правопорушення проти рівноправності та політичних прав»** передбачено кримінальну відповідальність за посягання на усі гарантовані Конституцією види таких прав.

Зокрема криміналізовано:

1) перешкоджання мирному зібранню шляхом насильства чи погрози (ст. 4.11.6);

2) незаконне перешкоджання створенню, реєстрації або діяльності політичної партії або неурядової організації чи членству в ній чи примушування до вступу в таке об'єднання (ст. 4.11.7);

3) утворення забороненої законом політичної партії, громадського об'єднання або керування ними (ст. 4.11.8);

4) обмеження свободи пересування особи, у тому числі позбавлення громадянина України права в будь-який час повернутися в Україну, вигнання громадянина України за межі України або видачу громадянина України іншій державі (ст. 4.11.9).

До цього ж розділу перенесено статтю, якою передбачено кримінальну відповідальність за різні форми перешкоджання законній професійній діяльності журналіста (ст. 4.11.10).

У **Книзі п'ятій «Кримінальні правопорушення проти публічного здоров'я»** об'єднано три розділи, статті яких передбачають кримінальну відповідальність за діяння, які, по-перше, створюють загрозу заподіяння шкоди невизначеному колу людей, а, по-друге, шкода від яких часто є віддаленою у часі від учиненого діяння.

Так, у розділі **5.1 «Кримінальні правопорушення проти порядку охорони здоров'я людей»** слід звернути увагу на такі основні новели:

1) встановлення спеціальних складів підкупу за просування медичної продукції (ст. 5.1.5) та хабарництво за просування такої продукції (ст. 5.1.6);

2) криміналізація клонування людини або незаконних біомедичних дослідів щодо людини чи ембріона людини (ст. 5.1.13), порушення порядку проведення доклінічного вивчення лікарського засобу чи медичного виробу або клінічного випробування (дослідження) (ст. 5.1.14) і порушення порядку допуску на ринок лікарського засобу (ст. 5.1.15).

У розділі **5.2 «Кримінальні правопорушення проти порядку обігу психоактивних речовин»** передбачена кримінальна відповідальність за різні форми протиправних діянь щодо таких речовин, а саме: наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів, а в окремих випадках – і деяких інших психоактивних речовин. Серед новел цього розділу:

1) криміналізація незаконного обігу грибів, що містять наркотичні засоби чи психотропні речовини (ст. 5.2.6, 5.2.7, 5.2.14) чи незаконного заволодіння ними (ст. 5.2.8);

2) криміналізація незаконного обігу технологій або специфікацій, призначених для виготовлення чи виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 5.2.10);

3) криміналізація таких форми популяризації немедичного вживання психоактивних речовин чи допінгу як їх рекламування та поширення інформації про пропозицію щодо їх набуття (ст. 5.2.13).

Нарешті, у розділі **5.3 «Кримінальні правопорушення проти безпеки**

довкілля» криміналізовані ті з так званих екологічних кримінальних правопорушень, які посягають на безпеку навколишнього природного середовища, а відтак – і на публічне здоров'я людей, які в ньому мешкають. У цьому розділі повністю втілені вимоги Директиви 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради, Регламентів Європейського Парламенту та Ради № 1907/2006, № 1272/2008, № 1107/2009, № 528/2012, № 2019/1021 та інших міжнародно-правових зобов'язань України.

Новелами цього розділу є:

1) уніфікація кримінальної відповідальності за забруднення будь-якого виду об'єкта довкілля (ст. 5.3.4);

2) встановлення кримінальної відповідальності за незаконне поводження з небезпечною для довкілля речовиною (ст. 5.3.7) та незаконне поводження щодо інвазивних чужорідних біологічних видів на порушення Регламенту (ЄС) № 1143/2014 Європейського Парламенту (ст. 5.3.8);

3) криміналізація в якості провини систематичного перевищування державних санітарних норм допустимих рівнів шуму (ст. 5.3.11).

Книга шоста «Кримінальні правопорушення проти економіки» об'єднує у собі п'ять розділів, статті яких передбачають кримінальну відповідальність за посягання на власність, інтелектуальну власність, фінанси, порядок господарювання та порядок використання природних ресурсів.

Зокрема, у розділі **6.1 «Кримінальні правопорушення проти власності»** містяться такі основні новели:

1) визнання майном як предметом цих кримінальних правопорушень не лише тілесних речей і грошей, але й цінних паперів, цифрових речей і майнових прав;

2) уніфіковано кримінальну відповідальність за таємне (крадіжка), відкрите (грабіж) і з обманом чи зловживанням довірою (шахрайство) викрадення чужого рухомого майна (ст. 6.1.4) та незаконне заволодіння чужим нерухомим майном або правом на майно (ст. 6.1.5), що спричинили суттєву, значну чи тяжку майнову шкоду;

3) визнання заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем не самостійною формою вчинення кримінального правопорушення проти власності, а обставиною, що на один (якщо вчинене «звичайною» службовою особою) чи два (якщо вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище) ступеня підвищує тяжкість викрадення чужого рухомого майна чи незаконного заволодіння чужим нерухомим майном;

4) встановлено кримінальну відповідальність за необережне знищення чи пошкодження чужого майна, що спричинило тяжку шкоду, незалежно від одночасного заподіяння шкоди життю чи здоров'ю людини (ст. 6.1.9);

5) вилучення нині існуючих спеціальних складів викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 188¹ КК), умисного пошкодження об'єктів електроенергетики (ст. 194¹), самовільного зайняття земельної ділянки (ст. 197¹), що мають підлягати кваліфікації за загальними статтями.

У розділі **6.2 «Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності»** серед форм порушення особистого немайнового права інтелектуальної власності визнано здійснення плагіату з корисливого мотиву (ст. 6.2.4), що визнається провиною.

У розділі **6.3 «Кримінальні правопорушення проти фінансів»** основними новелами є таке:

1) уніфікація кримінальної відповідальності за протиправні діяння щодо цінних паперів, незалежно від того, є вони державними чи недержавними (ст. 6.3.7, 6.3.8);

2) криміналізація як закінченого злочину виготовлення засобу, призначеного для підроблення грошей, цінного паперу, платіжного засобу або інструменту чи поводження з ним (ст. 6.3.11), які за чинним КК можуть вважатися лише готуванням до іншого злочину;

3) встановлення кримінальної відповідальності за несплату податків, зборів, чи єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування незалежно від того, чи мало місце ухилення від них, та диференціація такої відповідальності у разі умисного (ст. 6.3.12) чи необережного (ст. 6.3.14) вчинення такого діяння;

4) уніфікація всіх нині існуючих складів контрабанди до єдиного складу кримінального правопорушення (ст. 6.3.16);

5) встановлення окремих складів кримінальних правопорушень, що посягають на фінансові інтереси Європейського Союзу (ст. 6.3.21, 6.3.22, 6.3.23).

Розділом **6.4** передбачено **«Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання»** і його основними новелами має стати:

1) встановлення кримінальної відповідальності за здійснення без належної ліцензії будь-якого виду господарської діяльності, яка відповідно до закону підлягає ліцензуванню (ст. 6.4.3), а не лише окремих її видів як це є за чинним КК (організація та проведення азартних ігор тощо);

2) рекриміналізація фіктивного господарювання (ст. 6.4.4) та примушування до антиконкурентних узгоджених дій (ст. 6.4.8).

Нарешті, у розділі **6.5 «Кримінальні правопорушення проти порядку використання природних ресурсів»** встановлено кримінальну відповідальність за ту частину так званих екологічних кримінальних правопорушень, які полягають у протиправному використанні певних видів природних ресурсів.

Тут також проведено уніфікацію кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння будь-яким видом природного ресурсу (ст. 6.5.2), його умисне (ст. 6.5.3) чи необережне (ст. 6.5.4) знищення або пошкодження. Такий підхід не лише свідчитиме про однаковий рівень кримінально-правового захисту будь-якого виду природного ресурсу, але й дозволить обчислювати заподіяну їм шкоду сумарно (накопичувально).

Наступна **Книга сьома «Кримінальні правопорушення проти суспільства»** охоплює розділи, статтями яких передбачено кримінальну

відповідальність за посягання на різні складові безпеки суспільства.

Так, розділом **7.1 «Злочини проти безпеки від організованої злочинної діяльності»** встановлено кримінальну відповідальність за створення організованої злочинної групи, керування нею, участь у ній, сприяння її діяльності, участь у злочинному зібранні. Водночас, уточнено й розширено перелік криміналізованих діянь, пов'язаних із застосуванням злочинного впливу особи, що має статус злочинного лідера (за чинним КК – «вора в законі»). Зокрема, ст. 7.1.6 передбачена відповідальність такої особи за:

- 1) висунення вимоги, пов'язаної з діяльністю організованої злочинної групи, щодо поведінки її учасників або поширення цієї вимоги на інших осіб,
- 2) примушування шляхом застосування насильства чи погрози до виконання такої вимоги,
- 3) представлення організованої злочинної групи у перемовинах з іншою особою щодо злочинної діяльності,
- 4) організацію зібрання представників організованих злочинних груп,
- 5) розпорядження активами однієї чи спільними активами кількох організованих злочинних груп,
- 6) організацію, координування злочинної діяльності кількох організованих злочинних груп чи осіб, які не входять до жодної такої групи, на певній території чи в певній сфері або сприяла такій діяльності,
- 7) розв'язання конфлікту з приводу злочинної діяльності або \
- 8) надання допомоги іншій особі у розв'язанні протиправним способом проблем, обумовлених вчиненням кримінального правопорушення нею або щодо неї.

Статтею 7.1.7 передбачене повне табування будь-яких контактів з такою особою: встановлено кримінальну відповідальність за звернення до злочинного лідера щодо забезпечення як законних, так і незаконних інтересів шляхом використання ним злочинного впливу.

У статтях розділу **7.2 «Злочини проти безпеки від тероризму»** повністю втілені усі міжнародно правові зобов'язання України щодо протидії тероризму. Зокрема:

- 1) конкретизовано форми вчинення терористичного акту шляхом віднесення до них застосування радіоактивних матеріалів, захоплення повітряного, морського судна, або засобу пасажирського чи вантажного транспорту, заблокування руху транспорту, припинення постачання ресурсу, що має життєво важливе значення для населення (вода, електроенергія, газ, тепло, продукти харчування, лікарські засоби), чи перешкодила такому постачанню, незаконного втручання в роботу інформаційної системи із застосуванням шкідливих програмних чи технічних засобів тощо;
- 2) криміналізовано як форми підготовки до терористичної діяльності прибуття не лише до України, а й до держави-члена Європейського Союзу з метою здійснення терористичного акту, участі в діяльності терористичної групи чи фінансування тероризму (ст. 7.2.8).

У розділі **7.3 «Кримінальні правопорушення проти загальної безпеки»**

встановлено кримінальну відповідальність за незаконний обіг зброї чи боєприпасів (ст. 7.3.4), складових частин і компонентів вогнепальної зброї (ст. 7.3.5) або небезпечних предметів (ст. 7.3.6).

Важливою новелою цього розділу є окрема криміналізація недотримання вимог щодо убезпечення від діяльності, яка становить підвищену небезпеку (ст. 7.3.10). Злочином 1 ступеня вважається створення реальної небезпеки спричинення значної, тяжкої чи особливо тяжкої шкоди внаслідок не дотримання вимог щодо:

- 1) охорони праці,
- 2) пожежної безпеки,
- 3) ядерної чи радіаційної безпеки на виробництві,
- 4) безпечного використання промислової продукції,
- 5) експлуатації будівель і споруд,
- 6) експлуатації електричних мереж чи електричного обладнання,
- 7) використання мереж газопостачання чи газового обладнання,
- 8) експлуатації обладнання чи устаткування з підвищеним тиском газів чи рідини,
- 9) експлуатації високочастотного обладнання,
- 10) експлуатації ліфтів, ескалаторів, канатних, канатно-крісельних доріг чи гірськолижних витягів,
- 11) експлуатації атракціонів,
- 12) зберігання зброї, боєприпасів чи інших небезпечних предметів або
- 13) утримання тварин.

Реальне заподіяння шкоди внаслідок порушення таких правил підлягає кваліфікацію за відповідними статтями КК за сукупністю зі ст. 7.3.10.

У розділі **7.4 «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту»** послідовно втілена одна із загальних ідей проекту – відмовитися від складених кримінальних правопорушень і кваліфікувати такі діяння за сукупністю. Відтак у цьому розділі немає звичних статей про відповідальність за порушення різного роду правил експлуатації окремих видів транспорту, що заподіяло ті чи інші види шкоди. Стосовно автомобільного транспорту це, наприклад, буде означати, що порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту тягнутиме адміністративну відповідальність (за статтями КпАП) чи кримінальну відповідальність (наприклад, за статтями 7.4.9 «Небезпечне водіння» чи 7.4.10 «Управління рухом транспорту або керування транспортним засобом особою, яка перебуває у стані сп'яніння», якими передбачені відповідні провини) і, за сукупністю, кримінальну відповідальність за відповідними статтями КК, що передбачають умисні чи необережні кримінальні правопорушення проти життя чи здоров'я людини, проти власності тощо. При цьому заподіяння шкоди (смерті, тілесних ушкоджень) декільком потерпілим підлягає окремій кваліфікації щодо кожного окремого потерпілого.

Основною новелою розділу **7.5 «Кримінальні правопорушення проти публічного порядку»** є відмова від самостійної криміналізації хуліганства.

Такі діяння підлягатимуть кваліфікації за іншими статтями КпАП чи КК, під конкретні ознаки складів яких вони підпадатимуть. Відповідно, у цьому розділі окремо криміналізовані діяння, які нині могли б бути кваліфіковані як хуліганство, а саме:

1) агресивна поведінка, тобто порушення публічного порядку чи спокою та виявлення агресії щодо іншої людини чи групи людей (ст. 7.5.3);

2) застосування зброї під час участі у мітингу, демонстрації чи іншому масовому заході (ст. 7.5.4);

3) бешкет, тобто порушення публічного порядку чи спокою шляхом: настирливого та образливого чіпляння до іншої людини всупереч її ясно вираженому небажанню спілкуватися; брутальної та гучної лайки в публічному місці; істотного перешкоджання проведенню публічного заходу; гучного шуму у нічний час; вандалізму; публічного сечовипускання чи дефекації, дію сексуального характеру чи її імітацію; демонстрації статевих органів чи перебування в повністю оголеному вигляді в публічному місці (ст. 7.5.7);

4) участь у бійці між трьома або більше особами (ст. 7.5.8);

5) булінг (цькування) учасника освітнього процесу (ст. 7.5.9).

Головними новелами розділу **7.6 «Кримінальні правопорушення проти моральності та культурної спадщини»** стала декриміналізація будь-яких діянь, пов'язаних з проституцією чи порнографією, крім тих, що пов'язані з дитячою проституцією (ст. 7.6.4) чи дитячою порнографією (ст. 7.6.5, 7.6.6, 7.6.7).

Основною новелою розділу **7.7 «Кримінальні правопорушення проти безпеки інформаційних систем»** стала уніфікація і приведення у відповідність до регулятивного законодавства вживаною у ньому спеціальної термінології.

У розділі **7.8 «Кримінальні правопорушення проти достовірності інформації, що міститься на речових носіях»**, окрім статей, що передбачають відповідальність за підроблення офіційного документа, його видання, збут чи використання (ст. 7.8.4), незаконне заволодіння офіційним документом (ст. 7.8.5), знищення, пошкодження чи приховання офіційного документа (7.8.6) та використання чужого важливого особистого документа (ст. 7.8.7), вміщено також статті, що передбачають відповідальність за спотворення інформації, яка міститься на інших речових носіях, а саме:

1) порушення вимог щодо маркування зброї чи вибухової речовини (ст. 7.8.8);

2) виготовлення чи виробництво немаркованої зброї чи вибухової речовини або її переміщення через митний кордон України (ст. 7.8.9);

3) знищення, підроблення або заміну реєстраційного чи ідентифікаційного номеру транспортного засобу (ст. 7.8.10).

Закінчується Книга розділом **7.9 «Кримінальні правопорушення проти доброчесності у приватній та спортивній сферах»**, статтями якого передбачено відповідальність за пропозицію чи надання хабаря функціонеру чи працівнику приватної сфери (ст. 7.9.4) і прийняття ним пропозиції хабаря, одержання хабаря, прохання чи вимагання його надати (ст. 7.9.5), а також за

аналогічні дії стосовно особи, яка здійснює діяльність у сфері спорту з метою впливу на результати офіційного спортивного змагання або маніпулювання офіційним спортивним змаганням (ст. 7.9.6, 7.9.7, 7.9.8).

У **Книзі восьмій «Кримінальні правопорушення проти правосуддя»** виокремлені діяння, що посягають на одну з найважливіших соціальних цінностей правової держави – правосуддя. Ця Книга містить три розділи.

Спершу в розділі **8.1 «Злочини проти основ правосуддя»** встановлено відповідальність за посягання на основи звершення правосуддя. Основною новелою цього розділу є рекриміналізація винесення суддею завідомо неправосудного рішення, яке назване «ухваленням свавільного судового рішення». Під свавільним судовим рішенням розуміється таке рішення, яке винесене суддею зловживаючи службовими повноваженнями і при цьому є завідомо незаконним та необґрунтованим (ст. 8.1.4).

Далі, у розділі **8.2 «Кримінальні правопорушення проти сприяння правосуддю»** встановлено відповідальність за низку діянь, вчинення яких перешкоджає суду належним чином звершити правосуддя. Серед них вагомими новелами є:

1) встановлення самостійних складів потурання вчиненню злочину (ст. 8.2.3) і провини (ст. 8.2.21);

2) криміналізація завідомо незаконного початку досудового розслідування (ст. 8.2.6) і завідомо безпідставного звернення прокурора до суду з обвинувальним актом чи клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (ст. 8.2.8);

3) вичерпна конкретизація форм порушення права на захист (ст. 8.2.9);

4) криміналізація перешкоджання правосуддю шляхом незаконного впливу на учасників кримінального провадження та судового процесу (ст. ст. 8.2.13 – 8.2.16).

Нарешті, у розділі **8.3 «Кримінальні правопорушення проти порядку виконання судового рішення»** встановлено відповідальність за діяння, вчинення яких зводять нанівець вже здійснене правосуддя. Новели цього розділу полягають у тому, що тільки ухилення від відбування покарання у виді строкового ув'язнення (ст. 8.3.4) і втеча з-під варти або з місця ув'язнення, особи, яка відбуває строкове чи довічне ув'язнення (ст. 8.3.5), визнані самостійними злочинами. Ухилення від відбування інших видів покарань визнається підставою їх заміни більш суворими видами покарання. Окремо також криміналізовані ухилення від відбування засобів пробації, особою до якої вони застосовані у зв'язку високим ризиком вчинення нового злочину після відбуття нею покарання за умисний злочин 5–9 ступенів тяжкості (ст. 8.3.7), та порушення вимог обмежувального засобу (ст. 8.3.8).

Книга дев'ята «Кримінальні правопорушення проти держави та національної безпеки України» містить розділи, статті яких передбачають кримінальну відповідальність за посягання на національну безпеку України та інші інтереси держави.

Основними новелами розділу **9.1 «Злочини проти національної безпеки**

України» є:

1) конкретизація форм зради Україні, якими визнані вчинені громадянином України: вступ у збройне формування держави-агресора, участь у здійсненні акту агресії проти України; надання допомоги іноземній державі чи її представнику у підривній діяльності проти національної безпеки України; ініціювання перед представником іноземної держави чи іноземної організації вчинення вище названих діянь (ст. 9.1.5);

2) уточнення, що колабораційну діяльність може вчинити лише громадянин України, і що цей злочин може бути вчинений лише на тимчасово окупованій території України та вичерпне описання форм колабораційної діяльності, жодна з яких не пересікається з формами державної зради (ст. 9.1.6);

3) встановлення кримінальної відповідальності за окупаційну діяльність, тобто вчинення іноземцем або особою без громадянства на тимчасово окупованій території України тих же видів діянь, які для громадянина України були б колабораційною діяльністю (ст. 9.1.7);

4) об'єднання в одній статті відповідальності за шпигунство, незалежно від громадянства особи, що його вчинила (ст. 9.1.8);

5) самостійна криміналізація як злочину проти національної безпеки України збройного нападу на військову частину, військову установу чи військовий корабель або підняття заколоту у військовій частині, військовій установі чи на військовому кораблі (ст. 9.1.9);

6) криміналізація невиконання національних чи міжнародних санкцій або перешкоджання їх виконанню (ст. 9.1.10);

7) відмова від таких дублюючих складів кримінальних правопорушень, як, наприклад, пособництво державі-агресору (ст. 111² чинного КК).

У розділі **9.2 «Кримінальні правопорушення проти режиму таємниці інформації, що належить державі»** зведено статті, що передбачають відповідальність за незаконні діяння з державною таємницею, що не є шпигунством (ст. 9.2.5, 9.2.7, 9.2.8), а також з інформацією про направлення чи переміщення товарів військового призначення (ст. 9.2.3), інформацією про переміщення або розміщення військового формування України (ст. 9.2.4), відомостями, що становлять службову інформацію у сфері оборони чи мобілізації (9.2.6).

У розділі **9.3 «Кримінальні правопорушення проти порядку перетинання державного кордону України та міграційного режиму»** новелою є диференціація кримінальної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону: якщо таке діяння вчинене особою, якій заборонено перебувати на території України, воно є злочином 3 ступеня (ст. 9.3.4), а якщо іншими особами – провиною (ст. 9.3.8). Крім того, на виконання Директив ЄС окремо криміналізовано сприяння незаконному перетинанню державного кордону України, проїзду через територію України чи держави-члена Європейського Союзу або проживанню в ній (ст. 9.3.6) та забезпечення нелегальної зайнятості громадянам третьої держави або особам без громадянства, що незаконно перебувають на території України чи держави-

члена Європейського Союзу (ст. 9.3.7 та 9.3.10).

До розділу **9.4 «Кримінальні правопорушення проти порядку публічної служби»** перенесено статтю про кримінальну відповідальність за катування, суб'єктом якого визнається лише публічна службова особа або особа, що діє з підбурювання публічної службової особи, з її відома чи за її мовчазної згоди (ст. 9.4.3). Тут же криміналізовано спричинення публічною службовою особою тяжкої майнової шкоди з необережності внаслідок невиконання або неналежно виконала нею своїх службових повноважень (ст. 9.4.5), потурання катуванню (ст. 9.4.4) та неособисте голосування народного депутата України (ст. 9.4.6). Решта так званих службових кримінальних правопорушень перенесені до інших розділів Спеціальної частини.

Так, у розділі **9.5 «Кримінальні правопорушення проти доброчесності у публічній сфері»** передбачено зловживання публічною службовою особою своїми службовими повноваженнями чи пов'язаними з ними можливостями з точним і вичерпним описанням усіх форм вчинення цього злочину (ст. 9.5.4). Тут же криміналізовано пропозицію і надання публічній службовій особі або працівнику публічної сфери хабаря (ст. 9.5.5) і прийняття ними пропозиції хабаря, одержання хабаря, прохання або вимагання надати його (ст. 9.5.6); підкуп особи за здійснення нею впливу (ст. 9.5.7), торгівлю впливом (ст. 9.5.8) та незаконне збагачення (9.5.9). Стосовно останнього новелою є встановлення «порогу криміналізації» на рівні 35 000 розрахункових одиниць (10 080 000 грн станом на 2026 рік).

У розділі **9.6 «Кримінальні правопорушення проти порядку декларування»** встановлено відповідальність за неподання декларації суб'єктом декларування (ст. 9.6.3) та недостовірне декларування з «порогом криміналізації» на рівні 1 000 розрахункових одиниць (288 000 грн станом на 2026 рік).

У розділі **9.7 «Кримінальні правопорушення проти порядку публічного управління»** без принципів новел передбачені діяння, які за чинним КК визнаються кримінальними правопорушеннями проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування (розділ XV Особливої частини). Як відзначалося вище, з їх числа виведені й перенесені до кримінальних правопорушень проти рівноправності та політичних права (розділ 4.11) посягання на інтереси журналістів. Новелою є уніфікація кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності усіх осіб, які здійснює службові повноваження чи виконують професійні обов'язки (ст. 9.7.8), тоді як в чинному КК відповідальність за такі діяння передбачена низкою окремих статей і різниться залежно від того, якій саме службовій особі здійснюється перешкоджання.

У розділі **9.8 «Кримінальні правопорушення проти порядку виконання військового, мобілізаційного обов'язків, проходження альтернативної служби чи служби цивільного захисту»** новелою стало те, що поруч з традиційними складами ухилення від базової військової служби або військової служби за призовом осіб офіцерського складу (ст. 9.8.2), від

військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ст. 9.8.3), від військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період (ст. 9.8.4), від проходження служби цивільного захисту (ст. 9.8.5) і проходження альтернативної служби (ст. 9.8.6) самостійно криміналізовано також завідомо незаконний призов на військову службу, службу цивільного захисту або альтернативну службу (ст. 9.8.7).

У **Книзі десятій «Кримінальні правопорушення проти порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)»** передбачено діяння, які за чинним КК містяться у розділі XIX його Особливої частини. Вони, зокрема, згруповані у шість окремих розділів, а саме:

Розділ 10.1. «Кримінальні правопорушення проти порядку підлеглості та військової честі»;

Розділ 10.2. «Кримінальні правопорушення проти порядку проходження військової служби»;

Розділ 10.3. «Кримінальні правопорушення проти порядку користування військовим майном та експлуатації засобів ведення бою»;

Розділ 10.4. «Кримінальні правопорушення проти порядку несення спеціальних служб»;

Розділ 10.5. «Кримінальні правопорушення проти порядку військової публічної служби»;

Розділ 10.6. «Злочини проти порядку несення військової служби в умовах збройного конфлікту».

Найбільш значимими новелами цієї Книги є таке:

1) встановлення кримінальної відповідальності за осквернення Бойового Прапора військової частини або його втрату (ст. 10.1.10);

2) криміналізація в якості провин виконання обов'язків військової служби у стані сп'яніння (ст. 10.1.13) і потурання з боку військової публічної службової особи приведенню підлеглим себе у стан сп'яніння (ст. 10.1.14);

3) встановлення кримінальної відповідальності для військових публічних службових осіб за порушення прав військовослужбовця-викривача (ст. 10.5.6);

4) криміналізація вчинених військовослужбовцем в умовах збройного конфлікту вчинених підриву волі до перемоги шляхом схилення іншого військовослужбовця здати ворогові засіб ведення бою за наявності можливості зберегти чи знищити його, ухилитися від виконання бойових наказів або добровільно здатися в полон без належного наказу командування (ст. 10.6.3) та сепаратних переговорів з ворогом без наказу чи належного дозволу повноважного командування (ст. 10.6.5).

У **Книзі одинадцятій «Злочини проти міжнародного правопорядку»** передусім криміналізовано «четвірку злочинів», відповідальність за які передбачено Римським статутом МКС (злочин геноциду, злочини проти людяності, злочин агресії, воєнні злочини), а крім того – й інші злочини проти міжнародної безпеки. Стосовно перших чотирьох злочинів повністю імплементовані положення Римського статуту МКС, а також інших міжнародних договорів, що стосуються відповідальності за них.

Так, розділом **11.1 «Злочин геноциду»** диференційовано відповідальність за власне злочин геноциду (ст. 11.1.1) та пропаганду злочину геноциду (11.1.2).

У розділі **11.2 «Злочини проти людяності»** вичерпно описані всі форми такого злочину відповідно до їх визначення у Римському статуті МКС і диференційовано відповідальність за злочин проти людяності у формі вбивства чи винищення людей (ст. 11.2.1) та злочин проти людяності в інших формах, крім вбивства (ст. 11.2.2).

У розділі **11.3 «Злочин агресії»** ознаки складу відповідного злочину сформульовані на підставі ст. 8 bis Римського статуту МКС (так зване «Кампальське визначення агресії»), у результаті чого в проєкті, на відміну від чинного КК, відображений лідерський характер цього злочину і введено ознаки характеру, тяжкості і масштабів цього діяння, за якими воно має явно порушувати Статут Організації Об'єднаних Націй (ст. 11.3.1). Крім того, на відміну від чинного КК криміналізована не пропаганда війни, а саме пропаганда акту агресії (ст. 11.3.2).

Найбільше новел містить розділ **11.4 «Воєнні злочини»**, в якому:

1) вичерпно визначені усі форми вчинення таких злочинів відповідно до Римського статуту МКС і, тим самим, усунуто неоднозначність, що міститься в словах чинного КК про «інше порушення законів і звичаїв війни» (ч. 1 ст. 438);

2) диференційовано кримінальну відповідальність за воєнні злочини, пов'язані з вбивством (ст. 11.4.1) та не пов'язані з ним (ст. 11.4.2, 11.4.3, 11.4.4, 11.4.5);

3) встановлено так звану «командну відповідальність» не як інститут Загальної частини (як це має місце в чинному КК), а в якості злочинів *suī generis*, а саме: ст. 11.4.6 криміналізовано невжиття командиром заходів щодо підпорядкованих йому військових сил, а ст. 11.4.7 невжиття начальником заходів щодо підлеглих, якщо це спричинило вчинення підлеглими будь-якого зі злочинів, передбачених статтями 11.1.1, 11.2.1, 11.2.2, 11.3.1, 11.4.1–11.4.5 КК, або не повідомлення про його вчинення компетентного органу для розслідування та кримінального переслідування.

Нарешті, у розділі **11.5 «Злочини проти міжнародної безпеки»** на виконання міжнародно-правових зобов'язань України передбачено низку інших діянь, що посягають на міжнародну безпеку. Зокрема, це:

1) застосування зброї масового знищення (ст. 11.5.4) і незаконне поводження зі зброєю масового знищення (ст. 11.5.5);

2) екоцид (ст. 11.5.6);

3) вербування, навчання, фінансування, матеріальне забезпечення, використала у конфлікті найманця (ст. 11.5.7) та участь найманця у конфлікті (ст. 11.5.8);

4) насильницьке зникнення (ст. 11.5.9) і незаконне вилучення дитини, в якій батько, мати чи опікун завідомо є потерпілою людиною від насильницького зникнення (ст. 11.5.10);

5) піратство (ст. 11.5.11).

У **Заклучній частині** міститься одна книга – **Книга дванадцята**

«Перехідні та прикінцеві положення», що складається з двох розділів: розділу **12.1 «Перехідні положення»** і розділу **12.2 «Прикінцеві положення»**.

Основною новелою першого з них є деталізація правил про зворотну дію приписів цього Кодексу після того, як він набуде чинності і постануть питання про співвідношення його приписів з приписами нині чинного КК 2001 року.

Найбільш прикметною новелою другого розділу цієї Книги є істотне відкладення часу набрання чинності новим КК з тим, щоб могли бути здійснені усі необхідні законодавчі, інституційні, організаційні та інші заходи, пов'язані з підготовкою до його реального застосування. Зокрема, згідно ст. 12.2.1 Кодекс має набути чинності з 1 січня року, який настане через три повних календарних роки з дня його офіційного опублікування, але не раніше року, в якому був припинений або скасований нинішній воєнний стан в Україні. Ті ж його статті, які стосуються виконання актів Європейського Союзу, набирають чинності з дня, наступного за днем набуття Україною членства в Європейському Союзі.

4. Стан нормативно-правової бази

Запропонований проєкт КК ґрунтується на Конституції України та узгоджений з ратифікованими Україною міжнародними договорами, рішеннями ЄСПЛ щодо України, а також *acquis communautaire* ЄС.

Абсолютна більшість положень проєкту КК побудована з урахуванням чинного законодавства України. Водночас, оскільки проєкт КК має комплексний та системний характер, його прийняття потребуватиме приведення у відповідність з ним передусім положень іншого законодавства кримінального блоку, а також адміністративно-деліктного та іншого законодавства, яке регулює відносини, суб'єктом яких є органи кримінальної юстиції. Йдеться про зміни у Кримінальному процесуальному та Кримінально-виконавчому кодексах України, Кодексі України про адміністративні правопорушення з метою узгодження їх положень з проєктом КК, а також між собою та з іншими законами України.

Беручи до уваги, що проєкт КК передбачає системну інтеграцію до його тіла окремих нормативних приписів, які нині регулюються спеціальними актами, потребують змін й інші законодавчі положення, зокрема, Закон України «Про застосування амністії в Україні», Положення про порядок здійснення помилування. Разом з тим, проєкт КК не передбачає руйнацію чинної системи кримінального законодавства. Воно зберігає своє значення як засіб деталізації та регулювання кодифікованих рішень.

Запровадження проєкту КК не потребуватиме «масового» прийняття нових підзаконних нормативних актів. Водночас, з огляду на принципово нові концептуальні засади кримінально-правового регулювання, доцільно заздалегідь підготувати пакет узгоджувальних змін до чинного національного законодавства, а також методичні рекомендації для правозастосування. Це дозволить забезпечити плавний перехід від чинного КК до нового КК України та передбачуваність судової практики.

Відповідно, Прикінцевими положеннями проєкту КК передбачено, зокрема, що з дня набрання ним чинності:

- втрачають чинність Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року, Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», від 1 грудня 1994 року і Закон України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 року;

- набирають чинності Кодекс України про адміністративні правопорушення (нова редакція), Кримінальний виконавчий кодекс України (нова редакція), Закон України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям нового Кримінального кодексу України». Ці акти необхідно буде підготувати й ухвалити орієнтовно до 2030 року.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація проєкту КК не потребуватиме витрат з державного та/або місцевих бюджетів. Він не передбачає створення нових органів або установ чи розширення їх штатної чисельності, інших прямих бюджетних рішень.

Очікується економія бюджетних витрат за рахунок:

- зменшення кількості кримінальних покарань (з 14 до 5) та, відповідно, витрат на виконання тих покарань, які надалі не будуть застосовуватися за вчинення кримінальних правопорушень;

- скорочення кількості осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі;

- розширення підстав для непризначення покарання та заміни або невиконання призначеного покарання;

- скасування відшкодування потерпілим за рахунок коштів Державного бюджету України та перенесення такого відшкодування до спеціального фонду.

Матиме місце зростання обсягу відрахування з осіб, які вчинили кримінальні правопорушення завдяки, зокрема:

- розширенню підстав застосування штрафу як додаткового покарання;

- запровадженню штрафів у розмірі, кратному до розміру шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями;

- добровільному здійсненню реституції та компенсації;

- введенню нових підстав спеціальної конфіскації;

- непризначенню покарання особі, яка добровільно сплатила платежі, від яких ухилялася, та фінансові санкції чи неустойку (штраф, пеню).

Частина відповідних платежів з осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, буде спрямовуватися до спеціального Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим, що означатиме зняття навантаження з Державного бюджету України.

Підвищення «порогів» кримінальної відповідальності у разі спричинення майнової шкоди означатиме скорочення кількості кримінальних проваджень, а тим самим, навантаження на систему кримінальної юстиції, зменшення витрат на розслідування проваджень та судовий розгляд і перегляд справ.

Разом із тим, запропоноване розширення застосування заходів пробації та заходів безпеки дає підстави прогнозувати, з одного боку, потребу в людських і матеріальних ресурсах на їх реалізацію, насамперед, перебудову органів пробації та їх переорієнтування на нові функції (контроль за поведінкою осіб, які відбувають кримінально-правові заходи без позбавлення або обмеження волі, тощо), а з іншого боку, залучення значної кількості засуджених осіб в сферу економіки України та поповнення лави платників податків.

Економічний ефект – головним чином на рівні територіальних громад – принесе виконання покарань у виді безоплатних суспільно корисних громадських робіт засудженими.

У цілому очікувані економія бюджетних витрат та стягнення з правопорушників, економія на проведенні досудового розслідування та судового розгляду, залучення засуджених, які не відбуватимуть реального ув'язнення, до сфери зайнятості означатимуть позитивний економічний ефект. Для оцінки ж його розміру потрібні спеціальні макроекономічні дослідження і розрахунки, які виходять за межі цієї Пояснювальної записки.

Запровадження нового КК буде пов'язане з низкою організаційних та просвітницьких заходів, серед яких ознайомлення населення з законодавчими змінами, навчання та підвищення кваліфікації працівників органів кримінальної юстиції, інших публічних службовців, адвокатів, працівників медіа, а також вдосконалення державних реєстрів, розробка необхідного програмного забезпечення. З огляду на те, що введення в дію нового Кодексу пропонується віднести на кілька років після його прийняття, відповідні витрати будуть забезпечені в межах поточних бюджетних та позабюджетних асигнувань відповідних органів та установ, навчальних закладів, медіа. Вони не потребуватимуть спеціальних бюджетних програм і окремих видатків.

Таким чином, проєкт КК не потребує прямих бюджетних видатків. Його впровадження принесе позитивний економічний ефект (причому одразу ж після введення в дію) завдяки як економії у витратах на протидію злочинності, так і надходженням від осіб, які вчинили кримінальні правопорушення.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків

Прийняття та реалізація проєкту КК матиме комплексний позитивний ефект для захисту прав і свобод людини, а також безпеки людини, суспільства, держави і міжнародного співтовариства від кримінальних правопорушень та інших небезпечних посягань.

Підвищення рівня захисту прав і свобод людини внаслідок ухвалення проєкту КК буде досягнуто, перш за все, завдяки обмеженню втручання держави в права і свободи людини через забезпечення доступності, стабільності, достатньої чіткості, однозначності ознак кримінального правопорушення, а також пропорційності при визначенні меж кримінально-правової заборони та встановлення чіткої, заснованої на заздалегідь встановлених критеріях системи кримінально-правових засобів, передбачених

за вчинення кримінальних правопорушень. Принципово важливою в цьому ключі є зміна підходів до ролі кримінального права у правовому регулюванні суспільних відносин – від переважно безуспішних намагань вирішення всіх існуючих у суспільстві проблем шляхом застосування кримінального закону до його використання як останнього, крайнього засобу, *ultima ratio*. Все це дозволить уникнути безпідставного обмеження державою прав і свобод людини при застосуванні кримінально-правових засобів, полегшить правозастосування та сприятиме зниженню корупційних ризиків у цій сфері.

Іншим важливим аспектом захисту прав і свобод людини є ***підвищення рівня визнання і забезпечення прав, свобод і законних інтересів потерпілої людини*** при застосуванні кримінально-правових засобів. Забезпечення такого захисту здійснюватиметься як на етапі кримінально-правової кваліфікації шляхом визнання заподіяної шкоди критерієм визначення ступеня тяжкості кримінального правопорушення та підвищення такого ступеня у випадках заподіяння шкоди уразливим людям, так і при застосуванні кримінально-правових засобів. Суттєве підвищення захисту прав, свобод і законних інтересів потерпілої людини буде досягнуто шляхом використання нових для вітчизняного кримінального законодавства інститутів реституції і компенсації, які суттєво впливатимуть на можливість застосування заохочувальних засобів до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

Підвищення рівня безпеки людини, суспільства, держави і міжнародного співтовариства від кримінальних правопорушень та інших небезпечних посягань внаслідок реалізації положень проєкту КК буде досягнуто шляхом встановлення чіткої й обґрунтованої системи діянь, які визнаються кримінальними правопорушеннями, а також ефективної, значно розширеної порівняно з передбаченою у чинному кримінальному законі, системи кримінально-правових засобів за їх вчинення.

Запропоноване ефективне кримінально-правове регулювання матиме позитивний вплив на зменшення кількості кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили. Такий результат буде забезпечений шляхом:

а) підвищення рівня невідворотності застосування кримінально-правових засобів;

б) підвищення спроможності органів кримінальної юстиції протидіяти кримінальним правопорушенням шляхом декриміналізації діянь, тяжкість яких не є достатньою для визнання їх злочинами або кримінальними проступками – за рахунок вивільнення людських і матеріальних ресурсів;

в) більш ефективної системи кримінально-правових засобів, що дозволить, з одного боку, уникнути безпідставного призначення покарань у виді ув'язнення (позбавлення волі) та призведе до скорочення їх строків, з іншого – значно розширити види кримінально-правових засобів, застосування яких дозволить на підставі принципу пропорційності забезпечити досягнення мети попередження вчинення нових кримінальних правопорушень та забезпечення прав, свобод і законних інтересів потерпілих.

Наслідками ухвалення проєкту закону також стане **повна імплементація міжнародно-правових зобов'язань України та правових актів Європейського Союзу (*acquis communautaire*)**, що сприятиме прискоренню європейської інтеграції України.

Соціально-економічний ефект законопроєкту КК у довгостроковій перспективі матиме прояв у зменшенні в Україні кількості кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили, підвищенні рівня безпеки людини, суспільства, держави і міжнародного правопорядку, більш ефективному використанні публічних фінансів, а також покращенні інвестиційного клімату через чіткі правила кримінально-правового регулювання, захист прав і свобод людини та відсутність безпідставного їх обмеження державою.

Інші наслідки. Проєкт КК не матиме негативного впливу на стан довкілля, але при цьому прогнозується позитивний вплив на цю сферу внаслідок чіткої і ефективної системи кримінально-правових норм щодо застосування кримінально-правових засобів за посягання на довкілля. Проєкт КК не містить корупціогенних факторів і повною мірою спрямований на усуненні або принаймні суттєве зменшення корупційних ризиків.

Очікуваний результат – довгострокове покращення рівня безпеки людини і суспільства в цілому, зменшення кількості кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили, що призведе до покращення умов життя людей і сприятиме економічному розвитку, а також додаткова інституційна підтримка європейського вектора розвитку України.